

ZNACZENIE DZIAŁALNOŚCI UCZNIOWSKICH KLUBÓW SPORTOWYCH

W roku 1994 zapoczątkowano w Polsce akcję promowania, tworzenia uczniowskich klubów sportowych (UKS). Podjęto zakrojone na szeroką skalę działania przygotowawcze dla wdrożenia idei UKS. Decyzją Prezesa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki z dnia 13 kwietnia 1994 roku powołano społeczny organ doradczy, Komitet Sportu Dzieci i Młodzieży. W skład Komitetu weszli przedstawiciele Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki, Ministerstwa Edukacji Narodowej, Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej, urzędów wojewódzkich, polskich związków sportowych i stowarzyszeń kultury fizycznej o zasięgu ogólnopolskim. Komitet powołany został w celu sprawnej realizacji programów: *Sport wszystkich dzieci* oraz *Szkolenie i współzawodnictwo młodzieży uzdolnionej sportowo*. Na inauguracyjnym posiedzeniu w dniach 25–26 kwietnia 1994 roku Komitet Sportu Dzieci i Młodzieży sprecyzował cele i zadania programu *Sport wszystkich dzieci*, które częściowo stanowią o funkcjach jakie miały spełniać UKS [11]. O funkcjach tych informują również listy opublikowane na łamach 9 numeru „Lidera” z 1994 roku, skierowane do dyrektorów szkół, nauczycieli i rodziców, działaczy samorządowych, prezydentów i burmistrzów miast, wójtów gmin oraz uczniów. Listy te podpisane zostały przez Ministra Edukacji Narodowej Aleksandra Łuczaka oraz Prezesa Urzędu Kultury Fizycznej i Turystyki Stefana Paszczyka.

UKS traktowany jest jako szczególny rodzaj klubu sportowego, jego członkami mogą być w szczególności uczniowie, rodzice i nauczyciele. Zadaniem uczniowskich klubów sportowych jest organizowanie sportu w środowisku szkolnym i zachęcenie wszystkich dzieci do udziału w sportowo-rekreacyjnych zajęciach pozalekcyjnych [10].

Głównymi założonymi funkcjami uczniowskich klubów sportowych były: 1. Ułatwienie dostępu do zapisywania się do klubu, zwiększenie liczby podstawowych jednostek kultury fizycznej i nadanie im osobowości prawnej poprzez wytyczenie procedur formalnej rejestracji dla stowarzyszenia, jakim jest UKS. 2. Poprawa bazy materialnej, przekazanie dla UKS sprzętu sportowego, który miał stanowić zachętę dla tworzenia tych klubów. 3. Rozwój „sportu młodzieżowego”, działalność UKS miała, zdaniem pomysłodawców, „pobudzić rywalizację sportową” oraz pozwolić na „wyłonienie

talentów sportowych” [4, s. 3, 4]. 4. Popularyzacja „sportu wszystkich dzieci”, angażowanie do udziału w zajęciach UKS, nie tylko kandydatów do uprawiania w przyszłości sportu wyczynowego, ale również i tych, którzy sport traktują w sposób instrumentalny, nie nastawiając się na osiągnięcie sukcesów sportowych. 5. Kształtowanie pozytywnych postaw, akcentowano również kwestie wychowawcze, uczestnictwo w zajęciach klubu uczniowskiego miało spowodować „ukształtowanie społecznie pożądanых cech osobowości” [4, s. 3]. 6. Współpraca ze środowiskiem, UKS miał opierać się na szkole przez zachęcenie do współpracy ich dyrektorów i nauczycieli oraz korzystanie z obiektów i sprzętu szkolnego. Do szeroko zakrojonej współpracy z klubem zachęcano również rodziców. Samorząd terytorialny miał natomiast dostrzec w UKS kolejnego sojusznika w realizacji swoich zadań, akcentowano konieczność udzielania pomocy dla UKS ze strony jednostek samorządu terytorialnego oraz traktowania ich na równi z innymi stowarzyszeniami.

Od 2003 roku prowadzone są przez autora opracowania badania dotyczące działalności klubów uczniowskich obejmujące swoim zasięgiem trzy populacje: 1. Działaczy uczniowskich klubów sportowych. 2. Pracowników samorządów powiatowych zajmujących się kulturą fizyczną i sportem. 3. Działaczy ogólnopolskich związków sportowych.

Celem opracowania jest przedstawienie opinii na temat znaczenia działalności uczniowskich klubów sportowych przedstawicieli samych klubów, osób zajmujących się sportem na szczeblu powiatu oraz działaczy polskich związków sportowych.

Metodologia badań

Badania przeprowadzono w trzech etapach. Na przełomie 2003 i 2004 roku badaniami objęto „zbiorowość generalną”, wszystkie zarejestrowane na dzień 1 stycznia 2004 roku uczniowskie kluby sportowe (8701 klubów). Wykorzystano bazę adresową rejestru prowadzonego w latach 1994–2002 przez UKFiS, a od 1 lipca 2002 roku przez Departament Sportu Powszechnego MENiS (obecnie w Ministerstwie Sportu). Badanie opinii pracowników starostw powiatowych zrealizowano pod koniec 2004 roku. Badaniami objęto „zbiorowość generalną”, 65 miast na prawach powiatu oraz 314 starostw powiatów ziemskich. W ostatnich miesiącach roku 2006 i na początku 2007 zbadano opinię przedstawicieli ogólnopolskich związków sportowych. Sondaż przeprowadzono drogą elektroniczną wykorzystując bazę adresową Ministerstwa Sportu. Rozesłano 70 kwestionariuszy („zbiorowość generalna”).

Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem kwestionariuszy ankiety, przygotowanych specjalnie dla badań danej zbiorowości przez autora opracowania. Narzędziami tymi były: 1. „Kwestionariusz an-

kiety dla uczniowskiego klubu sportowego” (21 pytań, 7 z nich było otwartych, 6 zamkniętych i 8 półotwartych). 2. „Kwestionariusz ankiety do oceny działalności uczniowskich klubów sportowych” (10 pytań, 7 zamkniętych i 3 otwarte). 3. „Kwestionariusz ankiety dla polskich związków sportowych do oceny działalności uczniowskich klubów sportowych” (27 pytań, 9 otwartych, 17 zamkniętych i 1 półotwarte).

Wraz z kwestionariuszami przesłano listy przewodnie (część formalno-ewidencyjna kwestionariusza), w których poinformowano respondentów o genezie badań działalności UKS, związanej z dyskusjami i decyzjami IV Sejmiku Szkolnej Kultury Fizycznej (Spała 2003), celu badań, zapewniono o anonimowości oraz poinformowano o sposobie prawidłowego wypełnienia ankiety. Przy tworzeniu narzędzi badawczych wykorzystano doświadczenia Wojciecha Kudlika, Naczelnika Wydziału Sportu Dzieci i Młodzieży Ministerstwa Sportu, które badania finansowało w ramach ekspertyz naukowo-badawczych zleconych autorowi opracowania.

Dla celów niniejszego opracowania przedstawiono wyniki badań jednego z pytań zamkniętych, które było ostatnim pytaniem trzech kwestionariuszy:

Do czego przyczynia się działalność UKS w Polsce?

1) Poprawa sprawności fizycznej dzieci i młodzieży

Zdecydowanie tak	Tak	Nie	Zdecydowanie nie
------------------	-----	-----	------------------

2) Rozwój sportu młodzieżowego

Zdecydowanie tak	Tak	Nie	Zdecydowanie nie
------------------	-----	-----	------------------

3) Popularyzacja sportu wśród młodzieży

Zdecydowanie tak	Tak	Nie	Zdecydowanie nie
------------------	-----	-----	------------------

4) Selekcja talentów sportowych

Zdecydowanie tak	Tak	Nie	Zdecydowanie nie
------------------	-----	-----	------------------

W analizie tego pytania zastosowano metodę wartościowania danych. Poszczególnym odpowiedziom (1-4) przyporządkowano następujące wartości punktowe: „Zdecydowanie tak” – 2 (n_1), „Tak” – 1 (n_2), „Nie” – (-1) (n_3), „Zdecydowanie nie” – (-2) (n_4). Aby obliczyć wskaźnik poparcia (W_p) dla poszczególnych odpowiedzi zastosowano następujący wzór:

$$W_p = (2 \cdot n_1) + n_2 - n_3 + (-2 \cdot n_4)$$

(gdzie „n” oznacza liczbę odpowiedzi).

Dla określenia istotności statystycznej różnic poparcia respondentów dla poszczególnych odpowiedzi wykorzystano: test niezależności χ^2 Pearsona, analizę wariancji testem Kruskala-Wallisa oraz gdy analiza wariancji wykazała istotne zróżnicowanie poszczególnych pytań ($p < 0,05$), analizę post hoc testem Tukeya.

Tabela 1. Opinia na temat znaczenia działalność UKS w Polsce

Odpowiedź	1. Poprawa sprawności fizycznej dzieci i młodzieży		2. Rozwój sportu młodzieżowego		3. Popularyzacja sportu wśród dzieci i młodzieży		4. Selekcja talentów sportowych	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Sondaż UKS								
Zdecydowanie tak	1024	40,75	976	38,85	1050	41,67	622	25,02
Tak	1479	58,85	1518	60,43	1456	57,78	1675	67,38
Razem odpowiedzi pozytywne	2503	99,60	2494	99,28	2506	99,45	2297	92,40
Nie	9	0,36	16	0,64	11	0,44	184	7,40
Zdecydowanie nie	1	0,04	2	0,08	3	0,12	5	0,20
Brak odpowiedzi	20	0,80	21	0,84	13	0,51	47	1,89
Sondaż powiatów								
Zdecydowanie tak	88	33,33	76	28,79	81	30,68	45	17,05
Tak	172	65,15	183	69,32	180	68,18	202	76,53
Razem odpowiedzi pozytywne	260	98,48	259	98,11	261	98,86	247	93,58
Nie	4	1,52	5	1,89	3	1,14	16	6,06
Zdecydowanie nie	0	0	0	0	0	0	1	0,38
Brak odpowiedzi	24	9,09	24	9,09	24	9,09	24	9,09
Sondaż związków sportowych								
Zdecydowanie tak	33	50,77	33	50,77	38	58,46	24	36,92
Tak	32	94,12	32	91,43	26	40,00	41	63,08
Razem odpowiedzi pozytywne	65	100	65	100	65	98,46	65	100
Nie	0	0	0	0	1	1,54	0	0
Zdecydowanie nie	0	0	0	0	0	0	0	0
Brak odpowiedzi	0	0	0	0	0	0	0	0

Wyniki badań

Działacze UKS zdecydowanie poparli ideę klubów uczniowskich. Odsetek pozytywnych odpowiedzi („zdecydowanie tak” i „tak”) we wszystkich czterech przypadkach (1-4) wynosił 92,4-99,6%. Wyniki badań przedstawiciele samorządów powiatowych wskazały, że odpowiedzi te poparło ponad 90% respondentów. W żadnym z przypadków różnica pomiędzy pracownikami powiatów ziemskich i grodzkich nie była istotna statystycznie. Jeszcze bar-

Tabela 2. Analiza wariancji średnich wartości wskaźnika poparcia poszczególnych odpowiedzi na pytanie o znaczenie działalności klubów uczniowskich

Pytanie	Średnia	Liczebność	Odchylenie standardowe	Suma
Sondaż UKS <i>($p < 0,001$ – zróżnicowanie ocen istotne statystycznie)</i>				
1. Poprawa sprawności fizycznej dzieci i młodzieży	1,40	2513	0,516	3516
2. Rozwój sportu młodzieżowego	1,37	2512	0,531	3450
3. Popularyzacja sportu wśród dzieci i młodzieży	1,40	2520	0,531	3539
4. Selekcja talentów sportowych	1,10	2486	0,745	2725
Sondaż powiatów <i>($p < 0,001$ – zróżnicowanie ocen istotne statystycznie)</i>				
1. Poprawa sprawności fizycznej dzieci i młodzieży	1,30	264	0,551	344
2. Rozwój sportu młodzieżowego	1,25	264	0,550	330
3. Popularyzacja sportu wśród dzieci i młodzieży	1,28	264	0,522	339
4. Selekcja talentów sportowych	1,04	264	0,669	274
Sondaż polskich związków <i>($p = 0,1969$ – zróżnicowanie ocen nieistotne statystycznie)</i>				
1. Poprawa sprawności fizycznej dzieci i młodzieży	1,51	65	0,504	98
2. Rozwój sportu młodzieżowego	1,51	65	0,504	98
3. Popularyzacja sportu wśród dzieci i młodzieży	1,56	65	0,590	101
4. Selekcja talentów sportowych	1,37	65	0,485	89

dzień entuzjastycznie na ten temat wypowiedzieli się przedstawiciele polskich związków sportowych. Prawie wszystkie ich odpowiedzi to „tak” i „zdecydowanie tak”

Aby poddać pogłębionej analizie wyniki badań zastosowano metodę wartościowania danych wyliczając wskaźnik uwzględniający zarówno siłę poparcia jak i dezaprobaty dla oceny wpływu UKS na poszczególne zagadnienia związane ze sportem szkolnym.

Analiza wariancji wykazała istotne zróżnicowanie średnich wartości wskaźnika odpowiedzi działaczy UKS, co oznacza, że wyrażają oni zróżnicowane

Tabela 3. Analiza wariancji średnich wartości wskaźnika poparcia

Sondaż	Średnia	Liczebność	Odchylenie standardowe	Suma
Poprawa sprawności fizycznej dzieci i młodzieży <i>($p=0,0034$ – różnicowanie ocen istotne statystycznie)</i>				
Sondaż UKS	1,40	2513	0,516	3516
Sondaż powiatów	1,30	264	0,551	344
Sondaż związków	1,51	65	0,504	98
Rozwój sportu młodzieżowego <i>($p=0,0002$ – różnicowanie ocen istotne statystycznie)</i>				
Sondaż UKS	1,37	2512	0,531	3450
Sondaż powiatów	1,25	264	0,550	330
Sondaż związków	1,51	65	0,504	98
Popularyzacja sportu wśród dzieci i młodzieży <i>($p=0,0001$ – różnicowanie ocen istotne statystycznie)</i>				
Sondaż UKS	1,40	2520	0,531	3539
Sondaż powiatów	1,28	264	0,522	339
Sondaż związków	1,56	65	0,590	101
Selekcja talentów sportowych <i>($p=0,0064$ – różnicowanie ocen istotne statystycznie)</i>				
Sondaż UKS	1,10	2486	0,745	2725
Sondaż powiatów	1,04	264	0,669	274
Sondaż związków	1,37	65	0,485	89

poparcie dla poszczególnych odpowiedzi. Pracownicy starostw powiatowych również w znamienne różnicowany sposób odnosili się do omawianych zagadnień. Średnie wartości wskaźnika wahały się od 1,3 („poprawa sprawności fizycznej”) do 1,0 („selekcja talentów”). Inaczej sytuacja przedstawiała się u działaczy polskich związków, którzy wszystkie cztery odpowiedzi poparli w podobny sposób.

Porównanie średnich wartości wskaźnika poparcia odpowiedzi na pytanie o znaczenie działalności UKS dla wszystkich czterech zagadnień związanych ze sportem szkolnym wykazało istotne różnicowanie w zależności od badanej populacji.

Odpowiedzi na pytanie wpływ UKS na poprawę sprawności fizycznej dzieci i młodzieży pracowników starostwa powiatowego w porównaniu z odpowiedziami udzielonymi przez działaczy UKS i przedstawicieli związków sportowych były znamienne mniej pozytywne.

Podobnie jak w przypadku poprzedniej odpowiedzi przedstawiciele powiatów wypowiadali się istotnie mniej pochlebnie o wpływie klubów uczniow-

Tabela 4. Istotność statystyczna różnic pytania o znaczenie UKS dla poprawy sprawności fizycznej dzieci i młodzieży

	UKS	Powiat	Związek
UKS	–	0,01174*	0,22737
Powiat	0,01174*	–	0,01350*
Związek	0,22737	0,01350*	–

* zależność istotna statystycznie

Tabela 5. Istotność statystyczna różnic pytania o znaczenie UKS dla rozwoju sportu młodzieżowego

	UKS	Powiat	Związek
UKS	–	0,02106*	0,33107
Powiat	0,02106*	–	0,01791*
Związek	0,33107	0,01791*	–

* zależność istotna statystycznie

Tabela 6. Istotność statystyczna różnic pytania o znaczenie UKS dla popularyzacji sportu wśród dzieci i młodzieży

	UKS	Powiat	Związek
UKS	–	0,02514*	0,24659
Powiat	0,02514*	–	0,01149*
Związek	0,24659	0,01149*	–

* zależność istotna statystycznie

Tabela 7. Istotność statystyczna różnic pytania o znaczenie UKS dla selekcji talentów sportowych

	UKS	Powiat	Związek
UKS	–	0,63243	0,09883
Powiat	0,63243	–	0,03296*
Związek	0,09883	0,03296*	–

* zależność istotna statystycznie

skich na rozwój sportu młodzieżowego w porównaniu z respondentami z samych klubów i polskich związków.

Analiza post hoc wykazała, że zdanie pracowników powiatów w porównaniu do pozostałych grup badanych dotyczące znaczenia UKS dla popularyzacji sportu wśród dzieci i młodzieży było istotnie mniej pozytywne.

Znamienna różnica poparcia odpowiedzi o znaczenie UKS dla selekcji talentów sportowych dotyczyła jedynie przedstawicieli samorządów i związków sportowych.

Podsumowanie

W opinii przedstawiciele klubów uczniowskich, pracowników samorządów powiatowych zajmujących się kulturą fizyczną i sportem oraz działacze polskich związków sportowych, działalność UKS zdecydowanie przyczynia się do „poprawy sprawności fizycznej dzieci i młodzieży”, „rozwoju sportu młodzieżowego”, „popularyzacji sportu” oraz w nieco mniejszym stopniu do „selekcji talentów sportowych”. Najbardziej pozytywnie do takich stwierdzeń przekonane były osoby kierujące działalnością ogólnopolskich związków sportowych oraz zajmujące się organizacją pracy w klubie uczniowskim, nieco mniej pozytywnie do wszystkich czterech zagadnień związanych ze sportem szkolnym odnosili się przedstawiciele samorządu powiatowego.

Ocena rzetelności rezultatów badań wiąże się z zaufaniem i podejrzliwością, o których pisze J. Sztumski, zwracając uwagę na ich obiektywne i subiektywne przesłanki. Ograniczone zaufanie należy mieć do subiektywnych wypowiedzi respondentów, którzy „nie kierują się tylko rozumem i logiką, ale również uczuciami i myśleniem określonym przez ich pragnienia” [8, s. 141]. Zapewne działacze UKS subiektywnie oceniając swoją działalność zawyżyli w samoocenie jej efekty. Szczególnie cenne z tego punktu widzenia były więc oceny formułowane przez urzędników samorządowych i działaczy związków sportowych, gdyż stanowią zewnętrzną ocenę działalności stowarzyszeń funkcjonujących przy szkołach. Interpretując uzyskane w sondażach dane uwzględnić należy fakt, że instytucją zlecającą badania było ministerstwo, a więc ta instytucja, która podejmowała decyzję o przyznaniu sprzętu sportowego dla UKS, dotacji dla powiatu czy też dofinansowania działalności związku sportowego. Fakt ten mógł powodować nierzetelność odpowiedzi respondentów.

A. Dąbrowski, opisując w 1997 roku przykłady nowych inicjatyw w zakresie pozaszkolnych form kultury fizycznej, wymienił między innymi uczniowskie kluby sportowe i charakteryzował je jako „nową formę i nowy sposób na aktywne i pożyteczne dla zdrowia, ale i po prostu miłe spędzanie wolnego czasu” [2, s. 162]. Jednocześnie zastanawiając się nad ich trwałością i możliwością wieloletniego funkcjonowania prognozował, że dzięki tej inicjatywie „można mieć nadzieję na powstrzymanie tendencji spadku sprawności fizycznej i wzmocnienie potencjału zdrowotnego polskich dzieci i młodzieży” [2, s. 163]. Przedstawione wyniki badań opisujące opinie na ten temat po kilkunastu latach od powołania do życia klubów uczniowskich i po kilku od powyższych prognoz A. Dąbrowskiego, potwierdzają słuszność tych ocen. Zgadzają się z tym nie tylko działacze UKS, ale także osoby zajmujące się organizacją spraw związanych z kulturą fizyczną na poziomie powiatu i działacze ogólnopolskich związków sportowych.

W programie *Sport wszystkich dzieci*, stanowiącym finansowe zaplecze działalności klubów uczniowskich, sprecyzowano 5 celów i zadań, których

większość jest pośrednio związana z działalnością UKS. Trudno jednoznacznie, na podstawie przedstawionych badań, określić, jaki jest ich wpływ na takie zjawiska jak „zwiększenie aktywności ruchowej dzieci i młodzieży”, „podniesienie zdrowia społeczeństwa”, „zahamowanie negatywnych tendencji rozwoju biologicznego”, ale nie ulega wątpliwości, że funkcjonowanie tak znaczącej liczby klubów uczniowskich sprzyja wspomnianym zjawiskom. Z badań własnych autora wynika, że obecnie czynnie działających klubów uczniowskich jest ponad 6 tysięcy [10]. Po drastycznym ograniczeniu ruchowych zajęć pozalekcyjnych w szkołach na początku lat 90-tych, zdecydowanie poprawiły się więc dzięki nim „stopień powszechności i dostępności uczestnictwa w podstawowych obszarach kultury fizycznej”, co było piątym celem programu *Sport wszystkich dzieci*.

Istotnym wskaźnikiem obrazującym aktywność UKS w sporcie młodzieżowym jest liczba klubów biorących udział we współzawodnictwie w ramach innego programu nadzorowanego przez Ministerstwo Sportu, *System sportu młodzieżowego*. Zarówno liczba jak i odsetek UKS w stosunku do wszystkich uczestników programu stale rośnie. W 1995 roku sklasyfikowano zaledwie 24 kluby uczniowskie (niespełna 2% klubów uczestniczących w programie), a w 2006 roku już 1076 (ponad 37%) klubów uczestniczących we współzawodnictwie prowadziło działalność pod egidą UKS. W 7 dyscyplinach sportowych ponad 50% uczestników współzawodnictwa to członkowie UKS. Osiem z 11 klubów zajmujących się pływaniem synchronicznym (73%), 9 z 13 klubów saneczkarskich (69%) oraz 9 z 14 klubów zajmujących się baseballlem (64%). We wszystkich 61 dyscyplinach i konkurencjach sportu młodzieżowego, w których prowadzona była klasyfikacja znalazł się reprezentant UKS [6].

Dzięki UKS spopularyzowano wiele form aktywności ruchowej atrakcyjnych dla dzieci i młodzieży, które stymulują harmonijny rozwój fizyczny i motoryczny. Korfball, unihokej, sporty wrotkarskie, baseball, kajak-polo to dyscypliny sportu, które najczęściej uprawiane są w UKS dzięki jednemu z zadań programu, pomocy sprzętowej. Specjalistyczny sprzęt sportowy do tych mało popularnych form ruchowych został przekazany do licznych klubów, dzięki czemu dziesiątki tysięcy dzieci i młodzieży poznało i polubiło nowe sporty [9].

Bibliografia

1. Chruścicki D., *Uczniowskie Kluby Sportowe: tworzenie, organizacja, doświadczenia, sukcesy, działalność, prawo, sponsoring, ekonomia, finanse*, „Sprint”, Warszawa 1997.
2. Dąbrowski A., *Pozaszkolna kultura fizyczna młodzieży: rzeczywistość a potrzeby i oczekiwania*, AWF, Warszawa 1997.

3. Grabowski H., *Teoria fizycznej edukacji*, WSiP, Warszawa 1997.
4. „Lider” 1994, nr 9, s. 3-6.
5. Sozański H., *Wybrane aspekty kwalifikacji dzieci i młodzieży do sportu i treningu*, PFSM, Warszawa 2005.
6. *System Sportu Młodzieżowego. Województwa, powiaty, kluby, gminy*, Ministerstwo Sportu, Warszawa 2006.
7. Sulisz S., *Edukacyjne wartości sportu w założeniach szkolnych stowarzyszeń kultury fizycznej*, (w:) Z. Dziubiński (red), *Edukacja poprzez sport*, SALOS RP, Warszawa 2004.
8. Sztumski J., *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, PWN, Warszawa 1984.
9. Tomik R., Kudlik W., *10 lat uczniowskich klubów sportowych (1994–2004)*, KFSdW, Warszawa 2005.
10. Tomik R., *Działalność uczniowskich klubów sportowych*, AWF, Katowice 2006.
11. Urbańska J., *Uczniowskie Kluby Sportowe w programie „Sport wszystkich dzieci”*, (w:) „Sport wszystkich dzieci” zadaniem rodziny, samorządów terytorialnych i stowarzyszeń kultury fizycznej, KFSdW, Warszawa 2002.